

دەروازە پەکی

پەخنەیی درامای نووی کورد

بەشی بەکەم

۱ - ھونەری دراماو شانۆ:

نەك ھەر لەبەر ئەوەی لە چوار چۆبە بەکی لاسایی كردنەووە خوگۆرین و پانتۆمايم دا، بەلكو لە دیاردە بەکی میلی و كۆمەلایەتی و شارستانی دا لە باو بوووە. نە ئاھەنگە شانۆیی بەکانی نەورۆزو، مەدرەسە میزگەوت و، لە دیوہ خان و، خان و. چایخانە و، سەیرانگا و، میھرەجانەکانی میژو و شارەکاندا دیتراووە، گشت پێداویستەکانی ھونەری درامای بان (کار + ناساند + لاسایی كردنەووە - گۆران)^(۱) لێ بەدی کراووە. لە زۆر پێشاندا ئاھەنگ و بۆنەو خۆپێشاندا مۆزك درامای بەکانیشدا پێشکەش دەکران، لە ژن ھێنان و تەقسی خۆشی و ناخۆشی - جەنازە و سەردوولکە و شیوە و، کۆتەل، تەنانت ھەندێ کەس و ئی دەگەن تراژیدیای کۆتەل لە «عاشوورا» دا نوێزاووە. یا لە «عاشوورا» دا دابراو، ئەوەی راستی بێت زۆر لە پەسپۆرانی دراماو میژو سەلماندوو یا نە کە کردە سەرەکی بەکی «عاشوورا» لە کۆتەلی کورد وەگێراو، ھەر بۆیەش زۆر لە زانا ئایینی بەکانی ئیسلام کتی سەرھەلدا (عاشوورا) بە گومانەووە سەیریان کردووە، ئەبەتە کۆتەلێش سەر بە ناوچە بەکی تاییەتی کوردەواری نەبوو، ئەو تا لە داستانی مەمی ئالاندا بستی ھاتووە، کە (مەم) مردوو بە کۆتەل شاردراو تەووە، کۆتەل لە سەردەمی میدی بەکان و، گۆتی بەکان و، سۆمەری بەکانیشدا وەك تەقسیکی درامای ھەر ھەبوو، پاشا کانیان بە کۆتەل شاردراون تەووە، لە پاشدا کۆتەل لەو تاییەتی بەی خۆی دابراو، لە ناو خەلکی دا وەك درامای بەکی تەقسی لە رینگای تپ و پەسپۆرانی تاییەت بەخۆی لە شیوەی کۆرس و سەرەك کۆرس و نواندن دووبارە دەکرایەووە. ھەر وەھا چەند جۆرە پێشاندا و درامای تەقسی کشتوکان و کۆمەلایەتی خۆپێشاندا کانی گەلکاری و دروینە و ساوار کوتان و دیاردە (قوربانی) کوشتەووە. گۆرانی ھە تالک و بە کۆمەل دا، رەنگی داو تەووە، ئەوەی شایانی باسیشە ئەو بـس و بەسەر ھات و ووت و وێژو ئەفسانە و داستان و چیرۆکانەیش دەگرتەووە کەوا لەم بۆنە جۆراو جۆرانە دا پێشکەش دەکران و بە لاسایی كردنەووەی تالک و تیکرانی لە لایەن

بەرکۆلیکی پێوست.

گەر بمانووی لە دراما بکۆلینەووە، رەوتەکی ھەلبەسەنگین پێوستە لە ئەرکە دیاری کراوە کانی بگەین، کە بە چۆنتی پیکھاتی ئابووری - کۆمەلایەتی - بەو بەندە؟ نەك بەروالەت و چۆنتی پێشاندا و ھونەرە ئیختیاری بەکان، ھەر چەندە پەرەسەندنی پەبوەندی بەکانی دراما و شانۆ بە ھونەرە کانی دیکە مایە گەشەسەندنی درامای نووی کورد، کە لە ماوەی بەشی دووھمی سەدە نۆزدەھەدا چەمکیکی نووی گرتۆتەبەر، بە ھۆی پەرەسەندنی رۆشنبیری نووی کورد لە ھەر دوو بوارى ئەدەب و ھونەری نووسراو، نەنوسراو، ئەگەرچی ھەندێ رای جیھانی و خۆمالی لە نرخی سەرچاوە کانی ئەدەب و ھونەری میلی کەم دەکەنەووە، بە دێراوە کانی درامای نازان، ھەر لەبەر ئەوەی وەك بەرھەمی نووی لە چاپ نەدران و، خواھەنە کانیشیان بە ناو نەناسراو، باویش بە ھەول و کوششی داھینەرە کانیان ناکەن، کە رۆلە کانی جەماوەری جووتیار و رەش و روونی کورد و، بە شیوە بەکی ووشکە ئەکادیمیانە و چاوپێکەری ئاستە کانی فۆلکلۆر دەگۆرێن و مەرچە ھونەری بەکانی لێ دادەپرن تا بە نیاز و بستی ئایدیۆلۆژیای خۆیان شی بەکەنەووە، تەوژمە کانی سابلۆژی و ئایدیۆلۆژی فۆلکلۆر بگۆرێن و ھتاو ئەرکە میژووی بەکانی بشیوین، بە بۆچوونی بۆرژواکان فۆلکلۆر مولکی ھەموو کەسێکە تا دەستکاری کردنە کانیان بە رەوالە قەلەم بەدی و، بیرتەسکی جیھانی بەسەردا بە پێتزی و سنووری جیھانی گشتی بشکێتێ و ئەندیشە میلی و یادو بیرکردنەووە دووبارە کردنەووە میلی شوون بزر بکری.

جیھانی فۆلکلۆر

ئەوەی دیار و باو، بەدیک لە تاییەتی بە گونجاو، ھەرە گزنگە کانی جیھانی فۆلکلۆر، بوونی پەبوەندی بەکی زەرورنی ئاشکراو روونە لە ئیوان بەرھەمە زارەکی و ئیرتجالی بەکان و ھونەرە کانی دیکە دا، فۆلکلۆری کوردیش لە ھەردوو لایەنی ئەدەب و ھونەردا بوونی خۆی سەلماندوو وەك:

كۆرس و سترانېئۇ، چىرۆك ئېئۇ، سازفانى ئافرهت، يا تاكه پياو، يا به دوو سى قولى
 زووربهى ئەمانەيش گەنجىنەى مېتولۇزىباو تەمسىلن و لە لای ھەر
 سېئىكىشدا يا لە ھەر قۇناغىكى مېزوى دا، دياردەكانى ئابىي يەكسەر بەئى
 ھۆرەكانى دېكەى كۆمەلەيەنى بىنەماى درامابان پىك نەھىناو، بەلكو مەبل و حەزو
 زوورەى كۆمەلەيەنى و گىردبوونەوى تىكرابى كۆمەل و نىشتەجى بوون و سەرھەلدى
 تەخمەكانى مانىفكۆرەو پىشەى كارگەبى و پىشاندا نە كۆمەلەىانەو بەزم و رەزمى مىللىى
 مېرەجان و ئاھەنگەكانى ئابىي و دونىايى دەبنە بىنەماى دراماو شۆرەبەك لە شۆرەكانى
 دەربرىنى شائونى ئاسابى سەربىئى - Lnprovition - و زارەكى و ئىنجا لایەنى
 ئەدەبىى نووسراوى لى چەكەرە كىرەو بە ھۆى مەرج و پىداوېستەكانى قۇناغ
 نووسراوئەو، ھەرەك شائونى نوئى كورد، ئەم حالەتەش ھىچ لە واقىعى چۆئى
 دراماو شائونەم ناكاتەو، چونكە زادەى چۆئىتى واقىقى نەتەوئەى كوردەو
 ھىچ جۆرە جىاوازى يەكېش لە ئىوان پىشانداى ئىرتجالى و دەق نووسراودا نى، وا
 ھەندى تەوئى شائونى ھاوچەرخ بە ئىرتجالى بەرھەمەكانىان پىشكەش دەكەن و دەق
 نووسراوئەش ھەر دەم بە تەواوى مۇركى سەردەبى خۆى پىو ديار نائى شائونى
 ئەسبناو رۇمان و ئەوروپاش پىشتر ئىرتجالى بوون، دياردەى سەر ھەلدىنى درامابى
 رۇمانى يەكان بە دياردەكانى ئەسبنا نەدەچوو، لە چەرخى راپەرىندا سەرھەلدىنى
 درامابە چەشنىكى تىر بوو، لە پاش كەوتنى «ئەستانبول»ى بىزەنتى ئەوروپاى يەكان
 سوودىان لە دەقەكانى شائونى ئەسبناو رۇمان و گىرت و دەقەكانى ئىرتجالىش كۆكرانەو
 ئە چاپدران...

۲ - ھونەرى شۆرەكارى :-

لە ئەشكەوت و پەرسىنگا كۆبو. خانوو بەرەكانى دىزىن و لە زۇر سەرچاوى
 مېزوىشدا بە چەشنىك لە چەشەكان دەدۆزىتەو، ئەمانەيش دراماو توخمى
 درامابى و تەقىى درامابىان ئىدايە، كە ئەم لایەنە دەگىتەو :-

نەخش و پەيكەر، نىگارو، رەسم و كۆلېن لە دارو بەرد و ئاسن و زىرو،
 كانەكانى دېكە قاپ و قاچاغ و چەك، كە جۆرەھا كەرەستەى خاوو رەنگى و
 دەرمانات و ئامىرى ھونەرى و قالب و پىداوېستەكانى ئەندازىارى ھونەرى بۇ
 رەخسىتراو، ھەرەھا لە بوارى رىك خىستى دىكۆرو، دىوچامەو كىشەو مۇرو
 شەق و كىل و رازانەو، ماكياچ و چىن و، بىرىنى جىل و بەرگى سەيرو كەول كوردن و
 كەلپۇس و ماسكى گىسك و نىرى و پىنگ و وورچ و گاو ئاسك و بەراز داھىنان، كە
 باوك و باپىرانى كورد لە راو و چەند جۆرە پىشانداى درامابى وەك (كۆسە بەبە) و (پىرو
 گوركى رەش) و (خوشتر و گا) دا لە بەريان كوردون و پەرسىنگا كانىشيان لە شۆرەى
 تەوتەمەكانىندا بوو. دەيان سال بەر لە زابىن^(۳) گونى يەكان ماسكى سەلكە بەرانىان
 لە سەر دەكرد، ئىبى شەكەرەو كۆچەرە كە بەكەر و بارو گالىسكەو خىوئەكانىان
 دەگەرەن ماسكى لە پىست و قوماش و لاسىكىان بەكار دەھىنا^(۴)...

۳ - ھونەرى گەمەو سەما :-

گەمەو يارى سەيرو ھەلپەركى مىندال و پياوو ئافرهتەن و رەشەلەك
 دەگىتەو، كە لە كۆنەو. پەپوئەندى يەكۆمەلەيەنى يەكانىان رۇز لە دوواى رۇز لە
 روالەت و ناوەرەكدا نوئى يانى كىرەتەو، جا لە بارەى ھونەرى چۆئىتى رىكخىستى يا

سازدانيانەو ھىت، كە ھەندىكىان لە سەردەمىكدا درامابوون بەرەبەرە ھەندى
 توخمەكانى بىناى درامابىان لە دەست داو، يا پىشتر بە كۆمەل پىشكەش دەكران.
 ئىستاكەش مەوداكانىان تەسك بۆتەو، زوورەبىشيان لە ئۆلومىيادى كۆنى كورد لە
 سەردەمى ھورى و مېتاي و مېدى يەكان دەنوئىزان و لە دامىنى شاخى (دەماوئەندى)
 ھورىن و تەماوى ئۆلومىيادو مەشخەلى ئۆلومىيادو بەسەر شاخ كەوتن و ستايش
 نانەوش رىك دەخرا، ھەرەكو مېزوى گوزىدەو (ابن حوقل) و گراب
 باسبان كىرەو،^(۵) يا بەشكىان جۆرە تەقىسىكى درامابى كۆن بوون لەوانە :-
 سەمەنى، سىنازە بەدەر و سەماو زەمىن و كۆسە بەبەو بووكە بە بارانەو^(۶) گەمەى
 كەر و پاشا ھەلپىزاردن و ئىشكەرەن، كەچى لە پاش ئابىي ئىسلام و لە سەدەى
 نۆزدەھەمدا لە جۆرە تەقىسىكى دېكەدا خويان دۆزى يەو و لە بۆنە مېرەجانەكانى
 بەھاراندە بە ئاھەنگە شائونى دەنوئىزان...

بەلى باسو شى كىرەنەوئەكانى نوئى سەلماندوويانە كە ھۆرەبانەو گەمەى راو
 كىزى و قوربانى كوشتەو و شاپى و رەشەلەك و ھەلپىزاردنى باوكۆ بە بووك چوونى
 دابكۆو زىارەو بارەبوو سەر بە بۆنە جەئەنەكانى تىكرابى كۆمەل بوون و ھەر لەم دياردە
 تەقىسى يانەش جۆرەھا پىشانداى درامابى يانەو دراماو شائو ھاتوتەكايەو و تائاوا
 مەوداكانى دراماو زۆر جۆرە كۆمەلەو تىپى ھونەرى و كۆرسى تەقىسى ئابىي و ئاسابى
 پەيدا بوون و تەشەنەيان كىرەو، ھەر وەكو جۇرج تومسن و پىسورىنى درامابى
 سەلماندوويانەو بۆنە جەئەنەكانىش بە «مردن» و «زىندو بوونەو» ناسراون و زانراون كە
 پاشخانى دوو جەئەنى «لېنا» و «دىاناسىس» ن ھەر وەكو دوو جەئەنەكى كورد بە ناوى
 «خەزان» و «نەورۇز» كە لە ئەنادۆل و لە رۇژھەلانى ئەنادۆلدا بە «دىاناموس» و
 «دىناموس» ناسراو و لە سەردەمى بوونى ژبانى ئادەمىزاد ئەم دوو جەئەنە لە
 كوردستانىشدا ھەر ھەبوو و مەقدۇنى يەكان زۆر ھەولى ئىكدا ئىيان داو بەلام
 بۇيان نەكراو و لە سەردەمى سلوقى يەكانىش ھەر لە باو بوون، لە شارى
 (ئەگباتان - مەمدان) دا كە پائىتەختى ئەسكەندەرىش بوو، شائو ھەبوو و لە
 سالى ۵۳۳ى پىش زابىن و بە قەسى سترابون و بلورتارىخ كوردو ئەرمەنەكان
 شائوبان ھەبوو و لە شارى (سەقز) يا «ئاراتا كىسب» شائونى «باكشىدز»^(۷) يا
 - كچە رەبەنەكانى باخوسى يورپىدس - يان بە ھاوبەشى پىشكەش كىرەو و
 لېرەدا خالىكى زۆر گىرنگ ھەبە كە پىوستە بىزانىن، ئەوئىش بوونى شائونى
 كوردستانى يە لە سەدەى تۆھم و ھەشتەمداو، لە سەزەدى فەرمانرەواى
 ئۇرارونى يەكاندا، كەواتە بوونى شائونى كوردستانى بەر لە زابىن بە مەقدۇنى و
 رۇمانەكان ناپەسرىتەو، ئەگەرچى مەقدۇنى يەكان لە زۆر شارى وەك
 ئەسكەندەر رۇنەو بابل و ئەگباتاندا شائو كۆمەلەى «دىاناسىس»، و ئۆلومىيادىان
 دامەزراند بوو، ئىگومان فەرمانرەواى چەند سەد سالەيان بوو ھۆى ئەوئەى
 كوردو مەقدۇنى يەكان سوود لە يەكتر و رىگرن و پىكەو بەشدارى لە جۆرەھا
 جموجولى كۆمەلەيەنى و درامابى بىكەن، سەرەراى ئەمەش خويشاندا نە
 درامابى يانەى نەورۇز لە سەردەمى مەقدۇنى و سلوق و سەلجوقى و
 دەبەلمەى يەكانىش بەرەدەوام بوو^(۸) لە سالى ۱۸۱۲ى ز «مۇرىر»ى مېزوى
 نووسى فەرەنساى لە پاش دېت باسى خويشاندا نە درامابى يانەى جەئەنى نەورۇزى

خەلکی [دەماوەند]ی کردووێ که باوک و باپیرانی خۆیان بە کورد دەزانن..
 ۴ - هونەری موسیقا -

تزیو و نزم و ئاوازه‌کانی کورد، جۆره‌ها زانستی موسیقای لی هەلده‌هینجری، که به‌نگدانه‌وی جموجوله‌کانی ژبانن، یا کارتیکردنی سروشت، یا هەردووکیان به‌بەکه‌وه به هۆی ده‌نگی ئاسایی ئاده‌میزاد، یا به دوو ده‌ست و دووبا، یا ئامیتری دارین و ئاسنینو، ئیقاعی و فودارو ژنڤارییان، بۆ مه‌یسه‌رکراوه‌و که‌م و زۆر به‌شیکیان دۆزراونه‌توه‌وه له‌سه‌ر چاوه‌کاندا ده‌پینژن..^(۹)

لیه‌شه‌دا زاراوه‌ی موسیقای کوردی روژئاوا، یا ئیقاعی موسیقای کوردو ئیقاعی شانۆگه‌ری به‌کان ناگۆنجین!! یا ووتووێژی نیو بابه‌ته فۆلکلۆری به‌کامان گه‌رچی دیالۆگن، به‌لام درامای نیو، له‌ گه‌ریکه‌کانه‌وه بۆمان ماونه‌توه!! یا نه‌و که‌سانه‌ی ده‌لێن یا جارێ سوود له‌ ده‌قه جیهانی به‌کان‌وه‌ر بگه‌رین، تا فیه‌ر توانای درامای ده‌بین!! چه‌ند بۆچوونیک خۆماندوو نه‌کردن و خو - گواژنه‌وه‌به له واقیعی هه‌مه‌ جۆری که‌له‌پووری کوردی، مه‌یلی ئه‌م جۆره بۆچوونانه‌ش له پێناس کردنی شانۆی کوردی‌وه‌اری دا وورد بین ئی به، گه‌رچی جه‌ماوه‌ری کورد به‌تیکه‌ری دراما و شانۆ زاراوه‌کانیان ده‌خولقێن. به‌لام گه‌ر جه‌ماوه‌ری کوردو شانۆ خۆیان له‌به‌کتر نه‌دۆزی به‌وه، نه‌وه زانیاری به‌کانی دراما و دروازه‌ی دراما ده‌بته قسه‌ی سه‌ر زاوه‌کی..

دراما و جۆره‌کانی - Drama

دراما باری به‌کی گه‌په‌نه‌ری پێناس کراوه، پشت به‌ کارو، ناساندن و لاسایی کردنه‌وه - Memisis - ده‌به‌ستی، دراما، ته‌مسيله - Acting - هه‌روه‌کو پێشینه‌ن ناویان لێناوه، دراما لاسایی کردنه‌وه‌به‌کی هونەری واقیعی، یا رووداویک، که له‌ کرده‌یه‌ک، یا له‌ چه‌ند کرده‌ پێک‌هاتی‌و، جه‌وه‌ه‌ری هه‌ر چه‌شته درامایه‌کی کۆن و نوێ قه‌سه‌فه‌که‌به‌تی‌و، به‌ شیوه‌به‌کی گشتیش دراما سی جۆره^(۱۰) :-

جۆری به‌که‌م :-

درامای یه‌که‌مه‌ودا ؛ وه‌ک درامای بیستن نه‌وه‌تا کورد له‌و کاته‌ی ئێستگه‌ی ادیبی کوردی له‌ سالی ۱۹۳۹ دا دامه‌زراره، بۆته‌ خواوه‌نی ئه‌م جۆره درامایه‌ که هه‌یستری و هه‌ستی ده‌کریت و نایبترت و بینه‌ری بۆ کۆمه‌ل‌ناییت و به‌رادیبو یکه‌وره‌ راده‌گه‌تیری و درامای بیست له‌ چه‌رخه‌ی نوێ دا جیگه‌ی لاسایی کردنه‌وه‌ی فسانه‌ و داستان و حیکایه‌ت و چیروک بیژی به‌رئاگردانی کوردی‌وه‌اری و دیوه‌خانه‌کانی

گرتۆته‌وه ..

جۆری دووه‌م :-

درامای سینه‌ماو ته‌له‌فزیۆنه‌و ده‌پینژی و ده‌یستری و مه‌ودای رووداوی گشتی؛ زیندوونی به‌و، له‌ شیوه‌ی وێنه‌هاتووچو ده‌کات، نه‌و به‌ره‌مه‌ کوردی‌بانه‌یش که سینه‌ماو ته‌له‌فزیۆن ئاماده، یا تۆمارکراون، ده‌چه‌ه‌ری ئه‌م جۆره درامایه، زۆریش پێوسته‌ نووسه‌رانی به‌ریز هه‌ولێ نووسینی ئه‌م جۆره درامایه‌ به‌ه‌ن و بلاوی بکه‌نه‌وه‌و هه‌ر بۆ پێشاندان به‌ره‌مه‌ نه‌نووسن^(۱۱)، سه‌باره‌ت به‌م جۆره‌ش فیلمی سینه‌ما به‌ره‌مه‌نیکه‌ یه‌ک ته‌لقه‌بی ته‌له‌فزیۆن جیگه‌ی چیروکیکی دریزی به‌ک شه‌وی چیروکیکی گرتۆته‌وه‌و ته‌لقه‌ زۆره‌کانی ته‌له‌فزیۆنیش ده‌بته‌ حیکایه‌ته‌ زۆر درزیه‌کان که به‌ شه‌ویک کۆتاییان نه‌ده‌هات و هه‌فته‌به‌که‌ یا مانگیک و زیاتریان ده‌خایاند..

جۆری سێهه‌م :-

شانۆیه ؛ که‌ سی مه‌ودای سه‌ره‌کی و زیندووی هه‌یه (ده‌ق + شانۆ پێوستی به‌کانی سه‌ر شانۆ + ئاماده‌ بوونی بینه‌ران له‌ مه‌کزی پێشاندان) دا شانۆی نوێش جیگه‌ی درامای میه‌ره‌جان و دیوه‌خان و مرگه‌وت و چایخانه‌و تیه‌ گه‌رۆک و جی‌نشینه‌کانی گرتۆته‌وه‌..

شانۆی کوردی

شانۆی ؛ بزوته‌وه‌به‌کی دیارو هه‌سته‌پێ‌گه‌رای رووداوی گشتی‌به، سه‌ره‌تاو ناوه‌ندو ته‌نجامی هه‌یه، مه‌رج ئی به‌ ئیوان ئه‌م به‌شانه‌ی حسیبیکه‌ی زه‌مه‌نی بوکرانی. به‌لکه‌ به‌که‌ جه‌سته‌و به‌تیکه‌ری له‌ زه‌مه‌نیکه‌ی شانۆی دا پێشان ده‌دری، ماوه‌ی پێشان‌دانیش یاسابه‌کی تایه‌تی‌ی بۆنی به‌و، درامانوس ئاره‌زووی خۆیه‌تی شانۆگه‌ری کورت ده‌نووسی یا دریز، کورت و دریزی دراماش نایته‌ پارسه‌نگی لیکۆنه‌وه‌و بایه‌خ‌دان وه‌ک کورته‌ چیروک و رۆمان!! جا چ کورته‌ شانۆی ییت، یا دریزی. له‌ یاساکانی گشتی‌ی درامادا به‌ده‌ر نابن، چه‌ندتیق ماوه‌ی شانۆی‌به‌په‌وه‌ندی به‌ چۆنتی ریشه‌و رینازگه‌و ژماره‌ی کاره‌که‌ره‌کانه‌وه‌ ئی به، لیه‌هه‌ چۆنتی رووداوه‌که‌ خزی ده‌یته‌ سه‌رپشک‌و، زۆریش ئاسایی به‌ کورته‌ شانۆی‌به‌که‌ له‌ شانۆگه‌ری به‌کی دوورو دریزدا مه‌سه‌له‌به‌کی مه‌زنترو، شوێن و کاره‌که‌ری زۆرتری هه‌ییت، هه‌ر وه‌ک (مه‌می تالان)ی عبد الرحیم ره‌حمی هه‌کاری سالی ۱۹۱۹ و (عه‌اره‌ی ئیقتصادی) به‌ فیکره‌ه‌ رامباری به‌که‌ی نهر أحمد حمدی صاحبقران که له‌ سالی ۱۹۲۲ دا بلاوکراوه‌توه‌، یا شانۆی (هه‌قندی) جلادت عالی بدرخان که له‌ سالی ۱۹۳۳ دا نه‌ چاپ دراوه‌و، وا بزایم ئا ئیستا که بیجگه‌ له‌ ئیغه‌ هه‌یج که‌سیک نه‌یزانیوه‌ که ئه‌م ده‌قه شانۆی‌به‌و، شانۆگه‌ری (هه‌قند - Havend)ی به‌که‌ په‌رده‌ی له‌ (۱۷) هه‌قه‌ (چفانۆک = ده‌یمن)^(۱۲) و له‌ (۱۰) ده‌ کاره‌که‌ر پێک‌هاتوووه‌، به‌ (تمایش) ناوبراوه‌. یا، (قه‌لای ده‌مدم)ی پینچ په‌رده‌ی مامۆستا موریس عیسی ملک، که به‌ زمانی عه‌ره‌ی ئاماده‌ی کردبووو، له‌ رۆژی هه‌ژده‌ی مانگی ئاداری سالی ۱۹۳۸ دا گه‌ردبوونه‌وه‌به‌کی رۆشینه‌ری کوردو ته‌ندامانی نیی (روایی)ی ئاسووری له‌ شاری (حسه‌که = حسه‌که)ی سوری دا پشکه‌شیان کردو، مامۆستا موریس عیسی ملک خۆی کاره‌که‌ری (خانی لپ زبیرین)ی ناساندو، به‌ریز (یعقوب ابراهیم) یش ده‌وری

...رگه‌ی په‌که‌کان بگه‌نو و سفت و سوو تامه‌زرونی‌یان داده‌گیرسینی تا بینهران به‌شداری پیشان‌دان‌بگه‌ن، جا له ناوه‌راست یا نزیك كوتای، یا هر له كوتای په‌وه به‌شکاندن هونه‌ری، هیلای دراما به‌سرخوی دابه‌ش ده‌بیت و په‌که‌کانی دژو نادژی بری بنچینه به‌رامه‌ر به په‌کتر راده‌گیری و دیمه‌نیکی تر له جیاتی پیشه‌کی‌ی راسته‌قینه ده‌بیته پیشه‌کی به‌راپی، له ناواخنیشدا هیله‌کانی دراما ناستی خویان ده‌گرنه‌وه یا ناگرنه‌وه، به‌لام له نه‌نجامدا به‌یکه‌ ناست درون، هه‌روه‌ك «هاواریکی تاساوه و «خانزادیکی تره‌و تم جوړه چینه‌ش مه‌رج و مه‌بستی خوی هه‌یه، ته‌نیا به‌ تالوزکردنی زنجیره‌ی زه‌مینی مانای لیکدراوی نادات و له باسی روودان دا زیاتر پروونی ده‌که‌بینه‌وه.

جوړی دووه‌م :-

شانوی چینی ناستی - په و سز به سهره‌تا زه‌مینی په‌که‌ی خوی ده‌ستی په‌ده‌کات و روئی خونا‌ساندن به‌راپی ده‌گیری و، هیلای دراما له‌م جوړه درامانه‌دا به‌ شیوه‌په‌کی ناستی له سهره‌تاوه، تا كوتای ده‌روات و، مه‌رجیش فی‌یه له ناوه‌راست و نه‌نجامدا پاش و پیشی نی‌نه‌که‌وی، نه‌لته‌ته پیشه‌کیش له هر جوړه درامایه‌کدا له په‌کتی‌یه ژور دووگان‌په‌که‌ی جه‌ستی چینی دانا‌پری و، گیان و ژباری تی‌کراپی به‌ره‌م زینده‌گی ده‌داتی و، کاکلی دراماو شانوی لی‌ به‌دی ده‌کری و، زوریش زه‌حمه‌ته سنوریکی دیاری‌کراو بو پیشه‌کی بکیشری، یا له شیوه‌ی قالب، پیشه‌کی و ناوه‌راست و كوتای بو دراما دابر‌یزیت ؛ به‌لام هر چونی بیت، ده‌توانی، له هر به‌ره‌میکدا پیشه‌کی په‌کی به‌راپی، یا پیشه‌کی په‌کی تاماده‌ی، یا تاماده‌بوون تا راده‌به‌ک بییزی، یا ده‌ست‌نیشان بکری، که به زاراوه‌ی باری خونا‌ساندن - Initial situation - پیناسه‌کراوه، که واته باری خونا‌ساندن له به‌راپی‌دا دوو‌حاله‌تی بو هه‌یه، له دراما چینی ناستی په‌کاندا سهره‌تای راسته‌قینه‌یه ؛ به‌لام له دراما چینی لیکدراوه‌کاندا سهره‌تای راسته‌قینه‌ی‌یه، بو‌په‌ش به‌کاره‌تانی باری خونا‌ساندن له جیاتی زاراوه‌ی سهره‌تا یا پیشه‌کی به‌راپی جوان و په‌سنتره‌وه.

له‌په‌کتر جیانا‌کریته‌وه‌وه، له ته‌ک بینای ناستی هر درامایه‌کیشدا بینایه‌کی ره‌می خوازراو ده‌پی و به هر دووکیان بوونی دراما که پیک ده‌هین، که‌والی هیلای سهره‌کی‌ی دراما له چند هیلکی‌دا خوی ده‌نوینی، که ره‌فتاری هر جوړه توخمینکی به‌شداره له دراما که داو، نه‌وه‌ی له هر چاره هیلای دیاره - Visual Line - که له سهر شانودا ده‌نویتری و ده‌بیتری ؛ به‌لام هیلای نادیار - Nonvisual Line -، دوو جوړه، په‌که‌میان هیلای نادیارای ناستندراوه‌وه، له‌سهر ده‌قدا باس‌کراوه و ناوی دی و نایتری هر وه‌ک درامای بیستن، بو نمونه :-

زه‌وت‌کردنی دایکی سیوی له لایه‌ن سلپان به‌گه‌وه، یا هه‌ولدانی کوشنی قه‌بسر هر چنده باری بنچینه‌به له «هاواریکی تاساوه‌دا.

جوړی دووه‌م هیلای نادیارای نه‌ناستندراو و نه‌نویتراوه‌وه، لایه‌نه کورت‌کراوه‌کان و ژره ده‌ق ده‌گریته‌وه، که بیهر خوی له ژره ده‌قدا به به‌راوورد کردن و لیکولینه‌وه ده‌پنوزیته‌وه‌وه، هیلای سهره‌کی‌ی دراماش به‌گشتی له چینی ناستی په‌کاندا، یا له چینی لیکدراوه‌کاندا به زور شیوه هه‌لده‌کشین و مه‌ودا‌کانی خویان و هه‌رده‌گرن له‌وانه (۱۹) :-

۱ - هیلای تاماده :-

له سهره‌تاوه هیله‌که‌ی له شیوه‌ی گۆشه‌ی نوک تیژ یا بازنه‌ی خوارو خینج به‌رزده‌بیته‌وه‌وه له توفه‌له‌دا گۆشه‌په‌کی کراوه‌ی تاماده به‌رامه‌ر به‌گرفتی چاره‌ری‌کراو پیک‌دینی، وه‌ک «مهمی تالان‌ی سالی ۱۹۱۹ و «معاوه‌ری یقتصادی‌ی سالی ۱۹۲۲ و شانوی «کاوه‌ی ناستگر» که زال ده‌بیته سهر زوحاک و خوی و کوتکه‌که‌ی له‌سهر شانودا ده‌میثه‌وه.

۲ - هیلای سهرکه‌وتوو :-

هیلکی خوارو خینجی که‌م و زیاده، به‌رزده‌بیته‌وه‌وه له دوندیشدا هیلای سهرکه‌وتوو، به‌ره‌نگاری هیلای دژخوی ده‌پی و ده‌بیته‌زینی و به‌گورینی باری بنچینه‌چار ده‌به‌خشی و ناستوی ده‌روات وه‌ک :- کومیدای (مه‌لیک) و «دلدارای و په‌بدن په‌روه‌ری و هه‌ره‌بدوون له «کاوه‌ی ناستگر»‌دا.

۳ - هیلای سه‌راوژر :-

هیله‌که‌ی وورده وورده هه‌لده‌کشی و له توفه‌له‌دا تووشی به‌ره‌نگاری ده‌پی و به‌ره‌و خوار داده‌شکی وه‌ک :- «شاه‌وان و «پروودی دلدارای‌ی جان کونکو که (گه‌زیه‌ی) هونه‌رمند له شیوه‌ی شانوی‌کی داخراودا پیشه‌کشی‌کرد.

پیشه‌کی‌ی راسته‌قینه، یا سهره‌تای زه‌مینی دراما، نه‌وه باره‌به‌که‌ دراما که به هه‌رسی مه‌ودا‌کانی سی‌په‌که‌ ده‌ست پی‌ده‌کاوه، زه‌روه‌تیکی حتمی په‌پدای‌ده‌کات و به باری بنچینه‌ی دراما ده‌ژمیردی و باری بنچینه‌ش به په‌که‌کانی نادژو دژی‌په‌وه روو داوی‌گشتی ده‌خولقیی، که باری گشتی‌ی دیاری تی‌کراپی درامایه، جا باری بنچینه له «محمدو سیوی»‌دا یا له «لاس و خه‌زال» و «ته‌نه‌که»‌دا ده‌ناستیندی و ده‌بیتری، له راپورت «دا پیناسه‌ ده‌کری و وه‌کو «هاواریکی تاساوه» تی‌که‌ل به بینای درامای ده‌پی و ؛ به‌لام له «خانزادیکی تره‌دا مه‌ودایه‌کی. باری بنچینه له ژوره‌که‌ی بازگاندا ده‌بیتری و، لایه‌نه‌کانی دیکه‌ی له بینای درامای‌دا ره‌نگ‌ده‌داته‌وه‌وه، ده‌پی هه‌وش بلین که هر به‌ره‌میکه‌ی نه‌ده‌پی و هونه‌ری به‌ تابه‌تی دراما، سهره‌ ده‌ق - Sur Text و ژره‌ ده‌ق - Sub Text - ی‌هه‌یه و

• هیلې داشکاو :-

• سونی د پروات یا به خوارو خنجی به زده بیته وه، له پویه دا له پر داده شکی و سبئی تهری سره کی ده به زی و نه مېش له درامای چاخگری دا Modernist - زور به دی ده کری، هر وه ک ماموستا یانکی و «قرال جوز» ی - حین نویل - هر چنده نم هیله له شیوه دا له گه ل هیلې س راوژر ده گونجی

• ده دنی ناگمان له مودای فلسفی دراما که هیبت و سر نه که وتنی که سبئی ی - یکی نه هر درامای که دا هیله کی به س راوژر و داشکاو نا میزدی، لیره دا - هر هری دراما که معرجه که له ره فتارو هه لوستی کاره کتری تهره کان - گت ده داته وه ..

• - هیلې ناسوی :-

• نه مېش ناسوی د پروات و هیلې دیارو نادباری دژ خوی لاشکرا ده کاو وورده - سبئی تیرو گردولکه یی ده نویی، وه ک به له راپورت و ناراده به کیش «جه نای - حه وه» و «پیکه نین به پی ی یاسا» ی چیروک نووس حسین عارف به دی ده کرتی.

• - هیلې قوچه کی :-

• راده به ک له دراما شیوه نرستوتالیزی به کاندای به م جوزه روو ده دات - حه وه روو روودانی هه لکش او گوند روودانی لیزو و چار کونایی) نم هیله ش له (چنین - Plot ر نویدا گوزانی به خووه بینه وه و زیده یی به خوی ده دات و له هه لکشان و - کتندای به هوی ده و له مندای دراما که له یواری روودای گشتی دا هه روک :- - هه یو مانئین که هیلې نرستوتالیزی به س دردا داده چه سپی یا هه روک «بووکی - هه و» به هره ی کوشتن ای هونه رهنه مند مهدی تومیدو «ته نه که» و خه ج و سیامه ند» و «س و خه زال».

• جا نم شه ش جوزه هه لکشان و دا کشانی هیلې دراما په که کانی نادژو دژی یاری گشتی دیاری سر به یاری بنچینه په پیدای ده که ن و به شیوه به کی گشتیش له جیهانی نه ده ب و هونه ردا ده بیژی به لأم داهینان هیلکی پر به پیستی خوی داده هینتی و چوینی نم هیل و نه و هیل نایی بین به قالب و مرجیکی داسه پتراوو، معرچیش نی به دوند هر له ناوه ندی ماوه ی دراما که دا روودات، له گه ل نه وه شدا به ره م هه کان به گشتی و به بی معرچ پیکهاتی - Composition - بوونیان که روودای گشتی به له یواری چینه وه دا چنین لیکدراوده یی، یا چنین ناسایی، بویه ش به کورنی له چنین ده دوین که ده ست پی کردنی ئیشه هونه ری به که ی نووسره له سهره تاوه تا کونایی، که وایی چنین هونینه وه ی هه موو لایه نیکی به ره م هه، بوونیکی سهره خوی بونی به،

له ته ک توخمه کانی تری بینای درامو که ده لئین دراما که، یا رومانو، چیرو که که ریک و پیکه مه به ستان سره که وتنی نووسره له (چنین) هه که پیدای، یا که ده لئین دراما که یا شیعرو موسیقا که له باریه ک نرازوه. مه به ستان سره که وتنی نووسره له ئیشه هونه ری به که ی داو، بینای به ره م هه که ی فش و قول و شعت و په ته، که واته (چنین - Plot) زیره کی نووسرو، شاره زایی و کارامه یی و سپوزی و بوونی «هستی درامایی» و هستی شانویی) و (هستی دهره یینان) و سره که وتنی ناموزگاری شانویی به، سره که وتوترین چینی ش ناخی دیارده دهره کی به کانی ناوه وه ی بزوتنه وه ی واقع هه لده ته کینی که هه رده م به ته وای ناکه ونه رووو راستگونی به که شی له خونه دانه ده ستو. گهر ده ستکاریش کرا جه وه ره که ی خوی ده پاریزی و دوو فاقیش نانویی، نه گینا به ره م هه که بازاری - Mercantilism - و کورنی روژی خو به تی وه ک درامای چاخگریه کان که به هه نجی نه بوونی گری و مملانی و دهر چوون له واقع به له نگی جزاون و بینایان لاسه نکه، گهرچی هر رووداویکی گشتی پیدایسته کانی هونه ری به خووه به، به خورتیش له رووداوه ساده کاندای، روودای ناوینتی لی ناچیزی و له رووداوه ناسایی به کانشدا درامای چنین لیکدراو نا هونریته وه، به پیچه وانه ش هه ست به ده ست کردنی به ره م ده کری و توندو به ندی چنینش مانای هه ژاندن و حه به سان به رووداوه ده گمه نه کان نادات، به لکو ناساندن - Personificatuion - و کارو نواندن - Acting - مافی خو یان ده درینی و زوری ناموزگاری و رسته ی شاش به کاره یینان که هه ندیکان ده به بزوتنه وه و هه ندیکیشیان به رجه سته ده کری، یا به خورنی دیمه ن گوزین و، دره نگی دان، نی نه وه ی حسیب بو ماوه بکری، کللی بزوتنه وه و نواندن و زه بوشی گشتی تیک ده دن معزچیشه مودای فلسفی و بیروکی سهره کی و بزوتنه و

ره‌فتاری کاره‌کته‌رو. ته‌وره‌کانو هه‌رسی مه‌ودای به‌ده‌نی و ده‌روونی و کۆمه‌لایه‌نی هه‌ر کاره‌کته‌ریکی سه‌ره‌کی و ناسه‌ره‌کی بره‌خسێنی. مه‌ودای چواره‌میش هه‌لبه‌سته‌و. سه‌ر به مه‌ودای ده‌روونی به. چونکه گه‌ر بێت و له مه‌ودا لاوه‌کی به‌کانی ته‌و سی مه‌ودا سه‌ره‌کی یانه بکۆلێسه‌وه ته‌وه مه‌ودای سیانزده‌هه‌میشمان ده‌نی. که‌چی چاخگه‌ره‌کان چه‌پله بو مه‌ودای چواره‌م لی ده‌ده‌نو. به ناوی درامای دیوی ناوه‌وه و سایکو درامای جه‌وه‌ر دژ دراما - Anti Dram - به‌کیتی جیهانی هه‌ر سی مه‌ودا سه‌ره‌کی به‌کان تیک ده‌شکێن تا دا‌بران و نه‌زعه‌ی تاکه‌که‌سی و ره‌شینی و سایکو‌بازی ب‌لاویته‌وه و که‌ستی مروف له بوونه کۆمه‌لایه‌نی به‌که‌یدا دامالێ.

دراما نووس بو ره‌زانه‌ندی ته‌کته‌رو ده‌ره‌یه‌ر ده‌ق و، ووت و وێژ ناچنی و له مۆنتاج و کۆپی کردن و چا‌ولێکه‌ری دوور ده‌که‌وته‌وه چونکه چا‌ولێکه‌ری له پناوی شیوه و ناوه‌روگدا به‌هه‌ر کۆزه و رینگا له هه‌ول و دا‌هینان و شیوازی تایه‌نی ده‌گری و مۆرکی خۆمالی به‌ره‌م ده‌شیوینی و هاوکیشه‌ی واقیع و شانز تیک ده‌دات و، سه‌رچاوه‌کانی دا‌هینانیش له واقیعی نووسه‌ردایه‌و شیوه‌ی زیبا، شوین و دیکۆرو، ئیقاعی موسیقاو باه‌نی نایابی لی به‌دی کری؛ له هه‌مان گرنگتر ده‌نی دراما نووس به‌که ده‌نگ نه‌ی و سه‌ره‌ستی کاره‌کته‌ران زه‌وت نه‌کا و هه‌ر نه‌چینه کلێشه‌ی تاکه پاله‌وانه‌که‌ی خۆی و، ژاری و زرنگی به‌ره‌م ماوه‌دان و خسته‌کاری گشت توخمه‌کانی بینای درامایه‌و، گه‌ر به‌کروکه‌ی درۆزن رۆلی خۆی نه‌دیباوه، زیاتر شابه‌دی درۆزی خۆی نه‌ده‌داو، مه‌زنی دل‌داری «مه‌م زین»یش سه‌ره‌نه‌ده‌کوت، له هه‌مان کاتدا زۆر خۆدوواندن و شیوه‌ی بازی و ناوه‌روکی زه‌ق و ته‌م و مزی و زۆری کاره‌کته‌رو زۆر دا‌نیشتن و درێژی دراما و زۆری دیمه‌ن باویان نه‌ماوه.

چین، یا شانۆگه‌ری، هه‌ولێکی کۆمه‌لایه‌نی به، ئیتر نازانین له‌به‌رچی؟! هه‌ر کاره‌کته‌ری سه‌ره‌کی له سه‌ره‌تای چین تا کۆتای هه‌ر له‌به‌ر چا و بووه‌و، دل‌دارو، ده‌وله‌منه‌ندو، پاشاو، میری پۆشته و جل و به‌رگی جوانی له‌به‌ر بووگو، له هه‌موو شتیکدا هه‌یاسی دورناس و پاله‌وانی ناخه‌ر زه‌مان بووه‌و، ته‌و که‌له‌پوره‌ی کورد هه‌ببوه‌و، هه‌ر له مالی ته‌و بیزاوه‌و، ته‌وانه‌ی دروستیان کردوه شایانی گالته‌و گه‌مه پی‌کردن بوون و هه‌ر پاله‌وانه‌کانی سه‌ره‌کیش گرتی سه‌ره‌کی و، نا سه‌ره‌کی به‌کانیان دروست کردوه و کردوو یانه‌ته‌وه‌و، ته‌وانی دیکه‌ش بوونه‌ته ته‌کسوارای لی ژان و بوونان له‌سه‌ر شانۆدا بۆشایی په‌یدا کردوه، یا گه‌ر رووداوه‌که چوار کاره‌کته‌ری به‌س بوایه ده‌و پانه‌یان بۆ داده‌تاشی، تا بینه‌ر بلین به‌خۆ نووسه‌ریکی به‌توانایه، که‌چی له‌و لاشه‌وه‌له هۆلدا بیزاوه‌و، ته‌وه‌ی شایانی باسیشه کاره‌کته‌ری دووه‌م له شانۆی جیهانیدا زۆر گرنگه ؛ به‌لام له هه‌ندی درامای کوردیدا فه‌رامۆش کراوه، گه‌ر هه‌بوویش، بان‌گه‌دا یا کوره‌میر بووه‌و، به‌که‌میان گه‌مزه‌له‌و دووه‌میان ژیر، گه‌ر میرنیکیش سه‌لی بوویش، باوک و باپه‌رانی نانه‌رو خه‌رخوازان و ده‌ره‌به‌گابه‌نی له درامای خۆمالی دا ته‌خت و ده‌سه‌لاتی پارێزراوه‌و ده‌نی جووتیاریش له ژیر نه‌رو کۆپه‌ران بێت.

کورد زمانیکی ده‌وله‌منه‌ندی هه‌یه‌و. زمانه ته‌ده‌نی به‌که‌گرتوه‌که‌شی له هه‌ول دا‌یه‌و. شیوازه‌کانیش له‌به‌کتر زۆر نزیکن و. دراماش به‌گشت جۆره‌کانی به‌وه به ژبانی جه‌ماوه‌ری بینه‌رانه‌وه به‌نده. جا دراما نووس ده‌توانی ده‌وریکی سه‌ره‌کی له گه‌شه‌پێدانی بوونی زمانی ته‌ده‌نی به‌که‌گرتوی کورد بگه‌یژی، گه‌ره‌اتوو له بازنه‌ی ناوچه بازی ده‌رچی و. به‌م کاره‌ش مه‌جالی درامای کورد گه‌شه ده‌کات و ماوه‌ی زمانی شانۆیش به‌ریز و فراوانه‌و، بزوتنه‌وه‌و نواندن و پشاناندن به‌گشت هۆیه‌کانی خزمه‌تی ووت و وێژ - Dialogue - ده‌کن. له گشت شیوازه‌کانیدا. ته‌ بواره‌شدا پێسته و وشه‌و رسته‌کانی ووت و وێژی دراما پر جووله‌و دیمه‌نی حاله‌ته‌کانی درامای و کرده له باوه‌ش‌بگرن و زۆریش خزمه‌تی ناساندن و ره‌فتاری کاره‌کته‌ران بکه‌ن و مۆرکی ده‌نگی و موسیقای خۆیان هه‌بیت و، بینه‌ر رابینین و به‌که‌ی زه‌مان و شوین و کرده‌ پاریزن و ته‌رکی کۆمه‌لایه‌نی خۆیان جی‌به‌جی بکه‌ن و، سوود به‌خش بن و له گه‌روگه‌فته‌کانی خۆیان بدوین و به‌ره‌نگاریان بین و یارمه‌تی ده‌رپه‌ینی کاره‌کته‌ر به‌ده‌نو. به‌پی‌ی یاسای دراما حسیب بو ماوه‌ی ده‌رپه‌ینی وشه‌و رسته‌و کرده‌ ده‌کری و قسه‌ی زل زلو، لی په‌رواو، هه‌نگه‌ری ناساغ. زمانی شانۆی پس‌ده‌کا و هه‌ر دیالوگیش به‌ دراما ناشی و زۆر بلی لی کاره‌کته‌ر سه‌ری بینه‌ر ده‌نیشینی و له کم دوش ناگات..

ده‌باره‌ی کۆرس و چیروکفان، یا حیکایه‌ت‌خوان چه‌ند رابه‌کی سه‌ر له ئارادان و، وا ده‌زانن مۆرکی خۆمالی یا دراما نووسین، ته‌نیا به‌ داستان و کۆنه چیروک هه‌تانه سه‌ر کاغزه‌و، هه‌ر دا‌تاشینی دیالوگ و، کۆرس و، چیروکفان و، دیوه‌خان ریک‌خستنه‌و جل و به‌رگی خۆمالی له‌به‌رکرده‌ن، بۆیه له هه‌ندی درامادا کاروکرده درامای به‌کان ده‌خه‌رنه پال حیکایه‌ت‌خوان و رۆلێکی له راده به‌ده‌ری دوور له ته‌ندازیاری و نواندنی ده‌نی، جا له‌م سووچ و ته‌و سووچی شانۆ له هۆلدا ته‌وه‌ی پێسته‌بوونی هه‌ر وه‌ک قوتایی به‌که ده‌بگه‌یته‌وه‌و، بینه‌رانیش هه‌چ شتی ته‌وتو نایین!! ماوه ماوه‌ش کاره‌کته‌ران دین و خه‌ریکی «فلان بانگ‌بکه‌و فلان به‌ری بکه‌و، به‌خه‌ر هاتی و به‌خه‌ر نه‌هاتی» ده‌بن و، یا بۆ چه‌پله‌ دزین دوو سی قسه‌ی گه‌وره‌ ده‌کن، گه‌رچی له‌گه‌ل چۆنتی که‌سه‌به‌نی یان ناگۆنجی و، هه‌ر وا به‌خۆرانی له ده‌وری به‌کتر ده‌خوولێته‌وه‌و، سه‌رترین دیاره‌ی لی توانایی سستی جوولانه‌وه‌و خۆ به‌زه‌وی دادان و به‌کته‌راوان و هات و هاواره، به‌ ناوی مملانی و گری - Complex - ته‌گه‌رچی گری له شیوه‌دا به‌زۆر جوو خۆی ده‌نوینی و له پینکه‌اتیشدا چه‌ند چه‌شنه، گری سه‌ره‌کی و ناسه‌ره‌کی و دیارو نادیارو گری تایه‌ت به‌ تاکه‌که‌سی کاره‌کته‌رو گری گشتی که‌ واقیعی دراما که‌ ده‌گه‌یته‌وه‌و، هه‌مووانیش به‌ گۆیه‌ی تایه‌نی به‌کانی خۆیان له شیوه‌دا ده‌ناسیندین و به‌به‌کتر به‌ندن و له‌کت و پریشدا سه‌ره‌ل‌ناوه‌ن و سه‌ر به‌ باری بنجینه‌ن و، زه‌مینه‌یان گرفتی باری گشتی درامایه‌و، به‌ چه‌ند دۆخ تی‌ده‌په‌رن (سه‌ره‌له‌ده‌ن + تالۆزده‌ن + ده‌ته‌قنه‌وه‌و). له هه‌مان کاتدا هۆو سه‌ره‌ته‌نجامی به‌کترین و به‌ پاش و پێشتری خۆیان ده‌به‌سه‌رته‌وه‌و کارنکی نۆی نه‌زانراو و چاوه‌په‌ی نه‌کراو دینه‌کابه‌وه‌و له گری دا‌نیشدا گری

په سن کویزو زنگ له دهر ناپی، چونکه ناسکترین مهوادی ثاره زووی بزوتنه وهی
 سملانی - Conflict - ی له پالدايهو هلوپستو هه ناسه وه زگرتنو هه ناسه
 نه وه په وهولنی گوربانو گورانکاری ده داو، ململانی و گرتنی بزوتنه وهی دراما
 یه گنگ دانه وهی واقعی درامای بزوتنه وهی، بویه پاک بوونه وه - Catharsis - ی
 نه سترتالیزی ههولیکی نابه جی په و بیرکردنه وهی بینهرو ته سیری پیشاندان و باوهرو
 بوی بینهرو په بوهندی به کانی داده وه شینی و ده که وپته گیزه نهی سوزو عاتیفه و زاخی
 بوودن - Action - له یاد ده کات..

شیوازی گومان لی کراوی ره چه له ک جاخگریی نه لکسه ندهر دوامس و ثوفینباخ و
 ماپریرو فلویرو دوو جیکوری براو سکرپو نه میل زولا و نه پس و سترنبرج و نه ندربه
 نه نتوان و شاگرده کانی له نه وروپاداو میتلینگ و یوجین تونیل بوو، خزمه تی سلیات و
 سوواندن ره خنه ی پی ده کرا به ناوی درامای نوی و دروشمی شانوی چین تووندو
 به ند که باس کردنی لیره دا به پیوست ده زام..

شانوی چین تووندو به ند

شانوی چین تووندو به ندی شیوه شیوازی ناوه روك هه لبرکراوی بینا له ننگ به
 ههولنی ووشکه نه کادیمیته سکرپو دیمو بونسارو توجیه و لاییش و ساردوو سارسی
 له پاش شورشی ۱۸۴۸ و ۱۸۷۱ له فرنسادا هاته کابه وه (۲۰) و، دروشمیکی
 سه زاری بوزوای ناوه ندو بچوک بوو، پاسه وانی که سیتی روشنییری
 سه رمابه داریان پی ده کرد دژ به درامای میلی و واقعی و به رامبه به هه نه وژیکی
 نوی ی پیشکه و تنخواز ده وه ستان و به ریگای ده ستگا کانی سه رمابه داری و به ناوی
 به ره ره کانی کردنی کلاسی و جیلی نوی و نویخوازی و جهنگی نه وه کان هرکی پاراستی
 باری بنجینه ی سه رمابه داریان لا زور پیروز بووو، به لینگا قوچی سه بری واقیعیان
 ده کردو په که ی گشتی مسه له کانیان داده وه شانلو به زوره ملی په که کانی
 پیکه نه ریان - Components - له کارو کاردانه وهی په بوهندی به کانی دا
 داده مرکاندو به هوی (خوداوه ند له نامیره وه) و ریکه وت و خوم خوئی و تاقی گری به
 نااسایی به کان و ناژیرانه پی Antirationalism - له واقع و دهر و به ره دهره چرون و
 جیاوازی نیوان چوئیتی نه له فوز کردنی ووشو و شه ره جوین و په کتر نه گرتنه وهی وه لام و
 پرسیارو ووت و وپژبان به گری و ململانی داده ناو هانی ناژاری و رقو کینه ی باخی
 بوونی خوددی و ململانی تی دژ به مرفا به تی کومه ل و، خو تاوانا برکردنیان ده دا
 ههروه ک ماموستا (بانکی) ی غوریلانو (قرال جوئتی) ی یوجین تونیل..

چاخگریه کان داوای درامای لی گری و ململانی یان کرد یا نه بوونی جینگه و زمان نه گه رچی
 شانوی هه به خوی گری و ململانی په و به هاته کابه وهی دراماش جینگه و زه مته پی ده تی
 ؛ به لام مبه ستیان له و دروشمه له واقع خو لادان بوو، به نا لوز کردنی دهر وونی
 کاره کته ران و سوپه رمان تاشین و به زین به رامبه به ته کتولوزیا که ده ست کردی
 ناده میزاده به مش له پله ی ناده میزادی ناسایی یان کم ده کرده وه و به زنجیره په ک
 له روودانی نا کاو به هوی قیله کانی ته کنیک بینه رانیان له خشته دهر وونی تووشی سه
 سوورمانیان ده کردن و به قسه ی هه له ق و به له ق تی خو وودی و عاتیفه یان
 ده له راندن و، یا به په نابردنه بهر کاردی که ره هونه ری به کانی سه شان و رووداو نا لوزتر
 ده کرا، تا لایه نه لاوازو پووچه له کانی بشارد ریته وه و گری تی سه ره به ره کانیشیان له پر
 به (خوداوه ند له نامیره وه) ده به سراوو، ده کرایه وه، هه مووشتیگ و چاره سه ریشی
 به دووا ده خراوو، بینه ران هه چاوه ری ده بوون و، کاره ناره واکان ریگای بو
 خوش ده کراو، گهر بینه ران بیانزانیویه، یا نه بیانزانیویه چی رووده دات، یا

لیره دا هه بونموونه چند جوره گری ده خه بینه روو: -

مه موی سالی ۱۹۱۹ و خیزانی چاورهش داخواری به پیروزه کانی له مسه له ی
 هه سیتیدا ده نوئیتی و رسول مراده له شانوی به رامیاری و فیکر ده ناسایی به که ی
 احمد حمدی صاحبقران به ناوی (معاوهری یقتصادی) له بیسته کاندای پلانیکی
 رامیاری بو بازار ی کورد ده کیشی و، سه رکه وتی شیروو نازنه نین له دلدار ی و په یمان
 په ره ریدا، گورانکاری بووو، به هانا هاتی لای کوردو براده ره کانی بو قیوه ی
 - پیروز - ی کچی کوردستان گوران و بریارینکی مهن بوو، که «فیکرته» پش له
 - نه نه که - دا گوراو گری برده وه با «توفیق به گ» هه نه نه که لیداو، نه وهی توفیق
 به گ کردی باری بنجینه ی سه ختر کرد، به ری که وتی فیکرته که بووه فیکرته به
 هوی جیهانی داپره گه ووه (جال) ه کویرو شخاته که ی معاوهری یقتصادی نه مه
 گری بوو، نه وهی له «گرتنه کم به جی» ناهیلیم، دا رووی دا نه وه رووی دا گه رانه وهی
 «رزگار» گری بوو، باری تراژدیانه ی همهاله کان گری ی سه ره کی ره فتاری
 بزگان و له شکر ی و خاترا دینکی تر بوو یا له «راپورت» دا هه جال عرفان ده یزانی به
 خو یزانی صوفی مانلو ده کری و باوک و دایکی لاس و، لاس و بینه ران نه یانده زانی
 دهر ویش دهره به گیککی خرفاوه به دوی جوانیکی له تمه ن کچی خویدا که و تووه و،
 هه ر خاترا دینکی تریش به تاقی گه ری به که ی و نه نجامه که ی ده زانی، ته نیا سیویش
 له سه شان ودا و تی ده گه بشت محمد کوزراوه و، بینه ران و محمد نه یانده زانی دایکی
 سیوی کانی خوی چه زی له باوکی محمد کردوه و بویه ش چه ز ده کات سیوی بو محمد
 پی، که چی «مام همه کوه» نه مه ی تاشکر ا کرد، نه م حاله ت و بوچوونانه ی گری له
 چند درامای کوردی دا زیره کن و، به لگه ی هه بوونی توانای درامای
 نو سه ره کانیانه، ده توانن زیاتر خزمه تی درامای هاوچه رخی کوردی بکه ن و ترکه
 ترکی شانوی کوردیش ناله ی ناوانیکه له دوو ناستدا په که میان پیوستی به درامای
 کوردی به، تا ناسنامه و ثاره زووی میژووی بنویتی..

دوه میان :-

سوود وه رگرتنیک ی بهر پر سیاره له و ده قه جیهانی یانه که مرف له ناستی کومه لدا
 دانامالز و بهر پر سیاری کومه لیش له ناستی مرف پی شیل ناکه ن و، تا ک له بوونه
 کومه لایه تی به که بدایه و، هه لی نادیرن، له په نای ره خنه و سلیات خسته روو، که

روونادات، گزنگ نه بوو، گزنگی هه ره ئه بوو، به ئی هوو له نا کاوی دا کاره کان روو به رووی بیهران ده بوونهوو، نه بانه هیشت بیر له شتی بکه نهوو، له کت و پریشدا په رده به زووترین کات داده درایه وو باری بنچینه ش ده پارێزا..

له پاش به که مین جهنگی جیهانی و شۆرشێ ئوکتۆبهر به تاییه تی پاش دووه مین جهنگی جیهانی به کیتی به زور پیروژه که ی چاخگری تهوه ریکی برابته تی ریک خستو، دژدرا - Anti Dram - ی داهینا دژی بوونو، گه شه کردنی ریالیزی و درامای سوشیالیستی و، پیشکه وتنخواز، که جهوه ره که ی گۆران و گۆرانکاری کۆمه ل و سه فرازی ئاده میزده و له بهر روشنایی ئهم فه لسه فه یه شدا سه بری ئه ده بو، هونه رو، زاواوه کانیا ن ده که ن، جا بو ئه وه ی چاخگری بتوانی واقعی دراما له ئه وروپا و جیهاندا بشیوتی و خو مائی شانتوی گه ل و نه ته وه کان بگۆری، درامای ناتورالیزی و خزرینه ساواپی یانه که ی کیرکچاردو ئه پسینمی و هیاگری ناساغ و شانو زور سه به سه ته که ی ئه ندریه ئه توان و قوتابخانه کانی له ئه وروپا داو فرویدیزی و ته عبیری به ت و دادایمی و سوریا لیزی و ووجودی پیکه وه جو ره ها به رگی ره نگاو ره نگیان پۆشی و به ناوی ئه زموننگه ری به رده وام شیوه کاری یان په یرو ده کردو له جهوه ره یشتدا پاسه وانی و، پاراستنی که سایه تی رۆشنیری سه رمایه داریان لا هه ره پیروترین ئه رک بوو، وه ک (شانتوی ره مزوی و ئی هووده و ووجودی و فوتوریزی و پیشه نگی و شانتوی ستیزو په نهانی و ئه رستوتالیزی کلاسی... هتد.

سه ره رای ئه مه ش پیوسته هونه ره مندو نو سه رانی کورد له م جو ره به ره مه مانه سل نه که نه وو به چا وینکی ره خنه تی سه بریان بکه ن و سوود له لای نه هونه ری به کانیا ن وه برگرن..

سه رچاوه و په راوتیه کان

۱ - هه ندی سه رچاوه به سا کاری با سی ئه نه نگی مرگه وت و میهره جانه کانی به هارانیان کردوو ، گوا به میهره جانه کانی شاری سلیمانی له سالی ۱۹۱۰ و ۱۹۱۲ په یدا بووه . ئه گه رچی با سه کانیا ن هه ر سالی ۱۹۲۶ و ۱۹۲۷ ی گرتۆته وه و ئه نه نگی و میهره جانه کانی شاری سلیمانی و ناوچه ی هه ورامان و موکریان و هه ولێرو (دیار بکر به له سالی ۱۹۲۴) هه ر هه بووه . له چاپی که وتینکی تاییه تی دا میژوو نووس احمد خواجه و مامۆستا شاکر فتاح فه رمویان : - له سه رده می بابانه کان و شیخ محمودیشدا میهره جان و ئه نه نگی له مرگه ت و به هاراندان ریک ده خرا و به زیز شاکر فتاح فه رموی : - له نامیلکه به که مدا با سی میهره جانی سالی ۱۹۲۷ کراوه و وینه به کی میهره جانه که شم بلا و کردۆته وه ئه وه ی راستی بیت پرسه ی شیخ سعیده ی نهر له سلیمانی دا بووه هوی سست بوونی ئه نه نگی گیزان و کپ بوونی گراما فۆنی چایخانه و به زم و ره زم و حیکابه ت خوانی چایخانه ی خانه کان . به لأم له پاش پرسه دا ههروه ک جارن ئه نه نگی و میهره جان سازه کرا . (میجه ر سون) یش له کتبه که یدا ئهم شتی ده ست نیشان کردوو . به مه مالهی نهر شیخ محمود له کۆنی کۆنه وه هانی درامای مرگه وته کانیا ن ده دا کانی نیجاه دانه فه ق به کان و پالیشتی میهره جانه کانی به هارانیان بوون . شیخ

محمودی نهر خۆی سه روکی تاقی گه ره کی خۆیان ده بوو له یاری به کانی به هاران و سوار سوارینی و شه ره خه نجر له (نووی مه لیک) داو هه موو سالیکیش بریاری به ستنی میهره جانی ده داو ، نه ده بوایه که سیش فه رمانی پادشا بشکینی و به خۆشی له گه ل خه ل که که به داماوی به رامه ر به کاره کته ری پادشا ده وه ستا و لی ئی وورد ده بووه وه ، به لأم که ئینگلیزه کان «سلیمانی» بان داگیر کرد ، به هه نجه تی پووچه ل و بیانو نه ک له سلیمانی دا به لکو له گشت شاره کانی کورده وارید نه بانه و یست پادشا له میهره جان و مرگه وته کاندان بنویزی و له دووره وه به سواری ئه سپ سه بری میهره جانه کانیا ن ده کردو ده ترسان و ده بانزانی درامای پادشا جه وه ره یکی به ئینی هه به و له به رچی پیشان ده درئ ، هه رچه نه ده دوباره کردنه وه ی درامایه کی واقع یی زور کۆنه له میژوی کورده و چیرۆکیکی لاسالی کراوه و له نه نجامدا تیک ده چوو ، له شیوه به کی ره سمی و واقعینکی راسته قینه پیش که ش نه ده کرا ، ههروه ک شانتوی به کی ناسایی به کارو ناساندن و لاسایی کردن ده نوینا و گۆرانی لی به دی ده کرا ، نه نیا له نیوان سالی ۱۹۲۷ و ۱۹۳۰ دا . له «شیخ فرخ» ی شاری قه لادزیدا (بکر آمین مصطفی قادر یاسین قۆزه قصاب) بوو به شا و حاجی صادق حاجی مامه و حاجی فه قی خدرو سید اسماعیل و سلیم مهند بوون به وه زیرو باره گای پاشایان بو ماوه ی چل (۴۰) رۆژ تیک نه داو به ته وای فه رمانه وایان گیزاو خه لکه که ش بریاری پادشایان جی به جی ده کردو ، له دوواییدا به هه ره شه و به زۆری باره گای (مام بکر قصاب) تیک درا ، هه ره ها شانتوی چایخانه ی ئیسرا بادی و مه یدان له خانه قینو قه سری شیریندا ، له سه ده ی نۆزه هه مه دا به هوی جعفر له که له جعفر له که براده ره کانی که هه ندی سه رچاوه ی هونه ری جموجۆلی ئه و هونه ره مندو کورده به سه ره تایی شانو له عیرا قدا داده نین به رده وام بوو ..

- ۲ - محمد تیمور - المسرح الكردي و مساره التأريخي - جريدة العراق ۲۸ / ۸ / ۱۹۸۰
- ۳ - ماسک = ره نگی = ساروو = ده مامک =
- ۱ - احمد تیمور پاشا - التصوير عند العرب
- ۲ - محمد غنیمی هلال - الأدب المقارن
- ۳ - محمد تیمور - نوروز و دراما و شانو - مجلة الحكم الذاتي العدد ۱ / ۱۹۸۵

۴ - له چه ند چا وینکه و نینکی : - مامۆستای نهر ناصح حیدری و ، حلمی نجارو یاسین ئاشه وان و یاسین حلاق و مصطفی قاوه چی بۆمان به ده رکه وت (شه که ره و کۆچه ره) ئامیری موسیقاشایان هه بووه ، دوو جو ره ماسکیان به کاره یناوه ، چۆری به که میان ته وای رووی ئه که ره کانی داده پۆشی و ئه وی دووه میان له لووته وه تا سه رووی نیوچه وان و خوشکینکی به ریزی مانی به ریز مصطفی قاوه چی له سالی ۱۹۸۲ دا فه رموی : گه ر ده مزانی رۆژی به کی به دووای ئام لاسیتیکه ی دم وچاه ده گه ری چه ند دانه به کمان بو ئهم مه به سه ته ده پاراست که تا ئهم دووای یش له ده س مندالاندا بوو یاری یان پی ده کردو فه وتانديان

۵ - دیناوه ند - ده ماوه ند = ذماوند = زه ماوه ند

وانای : - مه لبه ندی ئابن و دایکۆو ئاواپی و په رستو شویتی تیره و هۆزو میهره جان و ئه نه نگی ده دانه وه .

۶ - بووکه به بارانه : - بووکه به بیت و فه ره ، دایکۆو له به ر بارانه ، یا بووکه وا به بووک ده چیت . چونکه ئاو له کورده واریدا به توخمینکی نیرینه ناسراوه «بووکه» له کۆندا «دایکۆ» بووه یا دنیا یا دایه . «کۆسه به به» ش مانای باوکی کۆز ، یا باوکی هۆز ، یا باوکه به ران ، یا باوکی هه مو خه لک یا باوکی هه رده م لاو ده دانه وه ، ههروه ک : - باکۆس یا باخۆس و ، له لای فینتی به کان به کۆبا یا ده ناسراو باسینکی تاییه تیان ده باره ی «دینا ساسیه» له چه ند شوینکی کورده ستاندا ئاماده کردوو هه ولئو بلا و کردنه وه ی ده ده ین .

